

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Filosofia i Lletres

Memòria del Treball de Fi de Grau

Estudi Interseccional de les migracions femenines

Rozina Bertran Caballero

Grau de filosofia

Any acadèmic 2018-2019

DNI de l'alumne:43471388P

Treball tutelat per Alexandre Miquel
Departament de Filosofia i Treball Social

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☐	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:

Migració femenina, Interseccionalitat, feminisme internacional, famílies transnacionals

Índex

1. Introducció.....	4
2. Interseccionalitat.....	7
3. Immigració i famílies transnacionals.....	11
4. Globalització i reproducció.....	13
5. Conclusions.....	16
6. Bibliografia.....	20

Resum.

L'estudi de les migracions ha considerat tradicionalment el baró com el subjecte migrant per antonomàsia, tant les metodologies com l'abordament es generen a partir d'aquesta visió restringida. La realització des de perspectives influïts per paradigmes antics i clàssics del desenvolupament i basats amb postulats de modernització i dependència. Així mateix, es recolzen per l'estereotip de la dona econòmicament inactiva, passiva, reduïda al espai privat de la llar, la qual cosa la relegava en un segon pla. L'objectiu del present treball és abordar el fenomen de la migració femenina dels països del tercer món, cap a Espanya i els Estats Units d'Amèrica amb una perspectiva de gènere amb l'idea d'estudiar-lo des de la interseccionalitat. Analitzant-lo com un procés per entendre les dinàmiques actuals de re-configuració de les vides i el treball dels subjectes exclosos mundialment.

Paraules claus: Migració femenina, interseccionalitat, feminisme internacional, exclusió

Abstract

The study of migrations has traditionally considered the baron as the migrant subject per excellence, all methodologies and approaches are generated from this restricted vision. The realitzacion from perspectives influenced by old paradigms of development and based on postulates of modernization and dependence. Also, they are supported by the stereotype of the economically inactive, passive woman, reduced to the private space of the house, which relegated her in the background. The aim of this paper is to adress the phenomenon of female migration from third World countries to Spain and the United States of America from gender perspective and intersectionality. Analyzing it as a process to understand the corrent dynamics of reconfiguration the lives and work of excluded subjects worldwide.

Key words: female migration, intersectionality, International feminism, exclusion.

Introducció

A partir de la dècada del vuitanta s'han realitzat nous estudis amb l'objectiu de fer visibles les dones immigrants. S'ha senyalat les limitacions tant dels enfocaments teòrics que prevalen com les tècniques utilitzades en l'estudi d'aquestes poblacions (Ariza, 2000). Aquest avenç en el camp de la teoria i la metodologia s'ha vist acompanyat i incentivat per la importància cada vegada major dels moviments migratoris de manera mundial, on els nous tipus de mobilitat, nous subjectes i noves problemàtiques caracteritzen aquest segle. S'ha produït un consens no només sobre la necessitat de fer visible la presència de les dones, sinó de introduir la perspectiva de gènere per avançar en una comprensió més integral del fenomen migratori.

Les formes de migració i els motius pels quals les dones abandonen el seu país han anat canviant. Laura Oso Casas (2008) argumenta que moltes investigacions han posat de manifest com la feminització de les migracions a Europa esta directament relacionat amb una major participació laboral de les dones immigrants, tenint per tant un caràcter econòmic. S'explica d'aquesta manera per les transformacions del mercat de treball en els països receptors. La inserció de les dones locals o autòctones ha estat un del canvis més profunds en el desenvolupament del mercat laboral en els països europeus a partir de la Segona Guerra Mundial¹. El desenvolupament de corrents migratòries protagonitzades per dones, de caràcter laboral, s'explica per la creixent demanda en els països desenvolupats, de dones per realitzar els treballs més desvalorats socialment (servei domèstic, serveis per la cura personal i serveis de caire sexual).

El terme de *Servants of Globalitzacion*² és utilitzat per diferents autores per designar a les dones que es desplacen per treballar com empleades domèstiques dins el marc de la divisió internacional del treball reproductiu. El terme de *Global Women* s'utilitza també en la literatura per fer referència a les *nannies*, treballadores domèstiques i sexuals en el marc de l'economia emergent (Ehrenreich i Hochschild, 2002). Tot i

¹ Dumont, Christophe, Liebig, Thomas (2005): "Migrant women in OECD Countries: participation rate and employment situation Migrant Women and the labour Market: Diversity and challenges. Brusels.", *Migrant Women and the Labour Market: Diversity and Challenges*, OECD and European Commission Seminar, Bedford Hotel, Brussels, 26-27 September.

² Aquest terme ha estat molt utilitzat per Parreñas, vegeu a Salazar Parreñas, Rhacel (2001a). *Servants of Globalitzacion: Women, Migration and Domestic Work*. Stanford: Stanford University Press.

l'avenç de diferents estudis i de les dimensions que té el fenomen que és en aquest moments, apareix de manera constant en la literatura per justificar la importància i presència de les dones en les migracions.

Mirijana Morokvasic (2005), pionera en l'estudi de les migracions femenines, senyala que els estudis sobre les dones i la migració han estat tradicionalment relegats del coneixement científic. Això ha portat a la contínua justificació de l'objecte d'estudi amb arguments tan diversos com la novetat del tema, els buits que presenta, treure a les dones de la "ombra", així com el increment de les dones en els fluxes migratoris. L'autora assenyala que en realitat estem davant un camp d'estudi "dominat". Un objecte poc reconegut científicament, ja que reuneix dos dimensions: dones i immigració.³ Com veiem un sèrie de factors estructurals, lligats al desenvolupament de l'economia global, expliquen l'impuls de corrents migratoris femenins i el desenvolupament de llars transnacionals, dirigits per una dona.⁴ Altres autores com Parreñas defensen que les dones immigrants mitjançant la formació de llars transnacionals, responen a una sèrie de realitats socials i econòmiques de la globalització, ja que la separació geogràfica de la llar coincideix amb el desenvolupament desigual de les regions i amb les relacions desiguals entre els estats, en el marc de l'economia global. D'aquesta manera les societats que acullen aquestes dones es beneficien de la formació d'aquets llars transnacionals, ja que elles són mà d'obra sense assumir els costos de producció (Parreñas, 2001).

Segons dades de la ONU Dones⁵, una de cada sis treballadores domèstiques del món, són dones, d'elles les dones immigrants representen el 73,4 per cent. Per altre banda, només 22 països han rectificat el conveni 189 de la Organització Internacional del Treball (OIT), sobre les treballadores i treballadors domèstics que reconeix les vulnerabilitats addicionals de les dones treballadores domèstiques i protegeix els drets i la dignitat de totes. En l'Estat espanyol, un 83,2% dels llars de les dones immigrants comptaven en el 2015 amb ingressos inferiors als mill euros mensuals⁶.

³ Sánchez, Judit I Serra Immaculada (2013): *Ellas se van: Mujeres migrantes en Estados Unidos y España*. México

⁴ Oso Casas, L.Garson (2005): "The feminisation of Interational migration", *Migrant Women and the labour Market: Diversity and Cahallenges*, OECD and European Commission Seminar, Bedford Hotel, Brussels, 26-27 September.

⁵ <http://www.unwomen.org/es/news/in-focus/women-refugees-and-migrants>

⁶ Estudio sobre la situación laboral de las mujeres inmigrantes en España, (OIT) <http://www.spain.iom.int/sites/default/files/Estudio/f>

L'objectiu d'aquest treball és estudiar aquest fenomen migratori femení amb la intenció de posar en pràctica el concepte de interseccionalitat, els anàlisis de les categories socials de gener, raça/procedència i classe social, aniran apareixent en tot el treball per tenir en compte la heterogeneïtat i les dimensions d'opressió i desigualtat que es van sobreposant durant tot el procés migratori. En aquest sentit, s'ha analitzat la capacitat d'agència de les dones immigrants, per fer-les visibles com subjectes polítics actius de canvi i transformació. Explorar la capacitat d'agència que suposen els projectes i trajectòries migratòries de les dones que prenen decisions de partir no és absolut convencional.

Tradicionalment la migració femenina s'ha investigat des de uns paràmetres que homogeneïtzaven el col·lectiu de dones, construint-se d'aquesta forma models i categories d'anàlisi que no tenen una mirada crítica i contribuïnt, per tant, a generalitzar una imatge de les dones immigrants com un agent vulnerable que migra únicament per decisions econòmiques ben adscrites a les voluntats masculines com puguin ser pares, marits germans... O bé a qüestions estructurals, sense contemplar la capacitat d'iniciativa i amb això, les diverses realitats subjacents a aquestes dones i als seus processos migratoris. Moltes autores indiquen que el discurs predominant sobre els efectes i els canvis que les migracions causen en la vida de les dones és vist com "un pas de la tradició a la modernitat". Aquesta visió no ha eliminat l'estereotip sinó que més bé ho integra per explicar el canvi.

Tal plantejament es deu a la falta de punts de referència sobre l'origen de les dones immigrants a les que se'ls hi atribueix un contingut reconstruït: un origen cultural simplificat i quasi idèntic per totes, independentment del seu lloc d'origen i els seus itineraris biogràfics. Els canvis que es produeixen en les dones com a conseqüències de la immigració són avaluades de tal construcció generalitzada, fixa i homogeneïtzant. Davant aquest panorama, ens hem de preguntar-nos: estem davant un mateix fenomen? O l'empremta de la globalització ha donat un pas a noves realitats i nous interrogants? Constitueix l'estudi de les dones immigrants una oportunitat per entendre els processos actuals de reconfiguració de les vides i el treball dels subjectes socials exclosos arreu del món? M'intentaré acostar a la complexitat del procés migratori, amb les seves problemàtiques i necessitats que fa que sigui difícil incloure-ho tot en un sol concepte ja que existeixen tantes circumstàncies com dones immigrants.

Interseccionalitat

A més, amb l'objectiu de trencar la construcció homogeïtzada i estereotipada de les dones immigrants com "subjectes vulnerables", les narratives recopilades durant el treball de camp (entrevistes, enquestes, tallers d' diagnòstic i propostes) són el punt de partida de l'anàlisi. D'aquesta manera, s'exploren les experiències vitals de les dones que en les que s'encreuen violències i subordinacions de raça, classe i gènere (Stolcke, 200).

Moltes feministes teòriques actuals han posat el focus en desenvolupar el concepte d'interseccionalitat o per dir-ho d'un altre manera en un "feminisme integratiu". Un anàlisi particular on intenta donar un pes equitatiu al gènere, a la raça, a la classe i a la sexualitat en un context global sense definir-se a elles mateixes dins de les categories com liberal, radical o materialisme, com sí que es feia en el debat feminista anterior (Davis 1983; Brewer 1995; Crenshaw 1997; Anzaldúa 1999; Hooks 2000). Tot i així, podem trobar un fort èmfasi en conceptes com la raça i etnicitat, en el seva recerca d'un feminisme integratiu, la condició de la dones com a classe i la relació amb el treball. Brewer (1995) mostra que dones blanques i afroamericanes estan dividides per raça en la força de treball. Aquest aspecte d'exclusió esta canviat molt a poc a poc, en la ocupació estructural tendeix a mantenir-se en la divisió racial del treball.

En els debats teòrics generals sobre les relacions entre gènere, classe social i econòmica i el treball són generalment definicions de cada una d'aquestes categories que alguns pensadors sostenen que són problemàtiques. Tokarczyk i Fay⁷ tenen una antologia excel·lent sobre les dones de classe treballadora en la acadèmia en la que diferents col·laboradors discuteixen les posicions ambigües en les que es troben les dones que provenen de famílies pobres i es converteixen en acadèmiques. El problema que es plantegen és si encara segueixen sent membres de la classe treballadora i si no, sinó és així, estarien traint a les seves famílies d'origen per un ascens al estatus de la classe mitjana. Un segon problema és si tenen el mateix estatus en l'acadèmia, com a

• ⁷ Vegeu: Tokarczyk, Michelle M. and Elizabeth A. Fay (1993). *Working-Class Women in the Academy: Laborers in the Knowledge Factory*, Amherst, MA: University of Massachusetts.

treballadores, pensadores i dones, com aquells homes i dones les que provenien de famílies de la classe mitja o superior.

Rita Mae Brown en un article (Brown 1974) argumenta que l'educació i l'estatus en l'acadèmia no és signe de canvi automàtic la identitat de classe treballadora, el qual no està basat només en una relació de producció, més bé es un conjunt de comportaments , assumpcions bàsiques sobre la vida i experiències de la infància. Tokarczyk i Fay reconeixen que la definició de “classe” és vaga en els Estats Units d'Amèrica. En lloc de proporcionar una definició filosòfica en termes de les condicions necessàries i suficients pels membres de la classe treballadora; donen un conjunt de característiques i exemples de feines, que requereixen de la força física, repetitius i perillosos. Són feines que tenen carència d'autonomia i generalment no estan ben remunerats.

Tornat al concepte que havia mencionat en el principi d'aquest apartat, el terme interseccional té encara límits que superar. El terme va ser acotat pel professora de dret Kimberlé Crenshaw l'any 1989, tot i que el concepte de les divisions socials i el de l'articulació dels diferents eixos de poder han sigut tema de debat durant molt de temps. El seu enfocament principal eren els estudis legals, però des de llavors el terme s'ha estès al llarg de un gran nombre de disciplines de les ciències humanes i socials, però sobre tot i principalment mitjançant, la perspectiva d'estudis feministes. La “intersecció” amb la seva imatge de camins creuats per dir-ho d'alguna manera ha estat posada en dubte ja que no és del tot segur que sigui adequada per la tasca de crítica d'analitzar diferencials de poder, normativitats i formacions de identitats mitjançant múltiples camps de gènere, racisme, classe, sexualitat...

Per teoritzar la relació problemàtica de les dones a la classe social, Ferguson (1979,1989,1991) argumenta que hi ha almenys tres variables diferents: el treball de l'individu, la família d'origen i la unitat econòmica de la llar actual, que relacionen una persona amb una específica classe socioeconòmica. Per exemple, una dona pot treballar a dos nivells: com a feina de cura (classe treballadora), però també com a membre d'una llar on fa les tasques domèstiques i la maternitat / cura de nens, mentre que el seu marit és un contractista ric (petit burgès , petita classe capitalista). Si, a més, la seva família d'origen és de classe mitjana professional (ja que, per exemple, els seus pares eren acadèmics educats a la universitat), la dona es podia veure a si mateixa com a classe

treballadora o mitjana, depenent de si ella i els altres destaquen les seves relacions actuals. del treball assalariat (la seva classe econòmica individual, que és en aquest cas la classe treballadora), el seu ingrés familiar (classe mitjana) o la seva família d'origen (classe mitjana).

Leslie Mccall (2005) ha desenvolupat una categorització triple per poder apropar-se al estudi de la interseccionalitat. La primera és la complexitat que traspasa categories (intercategorial). La segona correspondria a la complexitat que esta dins de les categories i per últim trobem la complexitat anticategorial. La primera perspectiva pressuposa l'existència d'interseccions i tracta de veure la relació entre diferents grups socials i com aquests han anat canviant. La segona complexitat és conscient de les limitacions de les categoritzacions existents i es demana la forma en que aquestes es marquen els límits de distinció. La perspectiva anti-categorial s'ocupa de la crítica de la presumpció per la qual les categories, són donades a priori. Per altre banda, de-construeix les categories analitza de manera meticulosa les forces o les relacions de poder en que aquestes categories són constituïdes en primera instància. D'aquesta manera les categories socials són vistes com un esdeveniment històric, cultural i lingüístic; les categories no són vistes com formes preexistents, sinó que prenen forma a través de processos socioculturals, econòmics i psíquics. Dona no és una categoria pre-constituïda sinó que pren sentit de forma variada i variable dins del discurs. Els models no afegits de interseccionalitat posen en primer plano aquestes formacions variades i variables de significat. El model de McCall no proveeix una metodologia separada.

Els models tèrics sobre la qual es basa la interseccionalitat, són els models de anàlisi que estudien la diferenciació i desigualtat en els nivells de representació, identitat i estructura. Això és importantíssim, ja que l'anàlisi interseccional abans que tot és un esforç interdisciplinari. Diferents disciplines tenen metodologies variades, l'escolliment d'una metodologia o un altre, és en part depenent de la problemàtica a la que esta dirigida tal disciplina en la que el propi treball es troba inscrit. No hi ha una única metodologia a la que sigui més probable. És gairebé impossible trobar una sola en la que tots els investigadors s'ha adhereixin. Moltes analistes que treballen el concepte de interseccionalitat ubiquen la seva feina dins la teoria del punt de vista feminista (feminist

standpoint theory). Aquesta teoria defensa que la ciència social feminista posi en primer plano el punt de vista de les dones, que són més capaces d'entendre certes característiques del món. Argumenten que tenen un tipus de coneixement diferent que els homes, aquesta perspectiva ha estat i segueix sent qualificada com a essencialista i en certa mesura, contrària a les demandes de la interseccionalitat, en tant que les dones no són simplement el seu gènere. Des d'aquesta perspectiva molt més matisada de la "Teoria del Punt de Vista", la qual no fixa la construcció del coneixement només en un eix. Donna Haraway va utilitzar el concepte de "coneixement situat" que és produït, circulat i disputat a través de les articulacions interseccionals.

D'una manera similar, hi ha hagut un debat molt viu sobre el concepte d'experiència. Joan W. Scott ha defensat per una forma no essencialista de fer teoria sobre l'experiència. Argumenta que "l'experiència és el al mateix temps sempre una interpretació i necessitada de interpretació" (Scott 1992: 37). No reflecteix la realitat de forma transparent, però esta implicada en la constitució del que anomenem "realitat". L'experiència per tant és un procés de significació, una pràctica de donar sentit simbòlica y narrativa a les vivències de cada un. La pregunta que ens hauríem de fer és, són les perspectives defensades per la Teoria feminista del punt de vista i altres, que es basen en elles formulacions teòriques post-estructurals que s'exclouen mútuament? Tot i que existeixin grans diferències, ha estat argumentat per varies acadèmiques que hi ha una certa superposició, la interseccionalitat ofereix l'oportunitat de reconciliar aquestes perspectives, en tant que les dues intenten descentralitzar el subjecte com col·lectiu de dona. Les dues requereixen que integrem les experiències de vides marginals, al mateix temps també, la importància de destacar la comprensió del poder i el privilegi, en els seus múltiples manifestacions.

Les dues visons mitjançant el concepte de la interseccionalitat proposen allunyar-se de les categories de raça, classe, gènere i sexualitat i centrar-se més en els processos associats a la constitució i representació de cada punt de vista de dona. El que diria Stuart Hall⁸. Ara la qüestió és demanar-se quin futur té la interseccionalitat. Nira Yuval-Davis pensa per exemple, que la noció és importantíssima; la interseccionalitat segons ella és molt més adient per estudiar els processos complexes de identitat,

⁸ Hall, Stuart (1996): "Who Needs identity?" A: Stuart Hall y Paul du gay (eds.): Questions of Cultural Identity. london. Thousand oaks, Nueva Delhi: Sage.

sexualitat, moviments migratoris i qüestions inclús de la justícia i els Drets Humans. Katy Davis argumenta que la certa ambigüitat que presenta el concepte és que doni importància a la cooperació del treball teòric, amb les narratives de la teoria de investigació feminista. Nina Lykke argumenta que la interseccionalitat ha de ser “un marc obert per comparar diferents conceptualitzacions feministes diferencials de poder, normativitats i formacions d’entitat que s’interrelacionen en un lloc discursiu on les diferents posicions feministes estan en diàleg crític o conflicte productiu les unes amb les altres (Lykke 2010: 2008). Penso que tal afirmació és de importància vital per entendre les dinàmiques de moviment de persones en un món globalitzat però a la vegada amb persones de procedències i cultures totalment diferents les unes de les altres.

Immigració i famílies transnacionals

La migració juga un paper important en el món que vivim en aquests moments. Entenent les complexitats de gènere i la migració es pot intentar construir programes i polítiques que millorin els beneficis i disminueixin els costos per les dones migradores. Per què tal comprensió sigui desenvolupada, els analistes i experts necessiten dades confiables, precisos i informació. Les dones estan migrant cada vegada més per sí mateixes, la majoria de les vegades per millorar les oportunitats econòmiques mitjançant la recerca de feina o d’educació. La taxa de migració femenina esta creixent més ràpid que la migració masculina a molts països que reben alts nivells de immigrants. Aquesta tendència es coneix com feminització de la pobresa.

Per la seva part els enfocaments feministes més crítics coincideixen amb aquests estudis en la necessitat de consolidar en l’agenda europea, la preocupació per la violència de gènere que sofreixen les dones en moviment. No obstant, centren la seva preocupació en el impacte dels processos de securització i en com reforcen la cultura política masculinitzada i militaritzada dels actuals sistemes de gènere patriarcals imperants arreu d’Europa. Altres estudis defensen la necessitat d’analitzar com la marginació és una de les esferes de la societat i la política en les quals les imatges estan intencionadament construïdes per fer natural, el racisme, el sexisme i la pobresa.⁹

⁹ J. Carlins, “ Gender dimensions of International ... “ ct, p. 15

Les respostes filosòfiques feministes a la feminització de la migració es divideixen en dos branques generals d'argumentació. Per una banda el que he esmentat una mica més amunt, és l'estudi del gènere, la raça, la classe, la cultura el qual juntament amb el fet d'emigrar produeix càrregues desproporcionades per les dones immigrants. L'altre branca sense oblidar-ne les condicions de la primera es centra en la feminització de la migració laboral, amb un enfocament clar en les treballadores domèstiques.

Les aproximacions teòriques al estudi del moviments poblacionals, que es desenvolupen fonamentalment a partir dels anys 80, es constitueixen en eines que permeten una major visibilitat del paper de les dones en els moviments poblacionals. De la visibilitat de les immigrants femenines ara anem a passar a entendre els moviments migratoris com un moviment transnacional perquè aquesta òptica el que fa és fer visible la migració femenina com a caps de la llar. Dins aquest marc la immigració es pot entendre com un moviment de doble direcció, des del país d'origen fins a la acollida, a entendre's des d'un punt de vista transnacional. Es passa del concepte de "dona global" a "dona transnacional" que més que emigrar es troba en una situació de mobilitat. Com assenyala Morokvasic, la perspectiva transnacional suposa que més enllà de les dicotomies que s'han treballat tradicionalment en el marc dels estudis sobre la migració tals com origen-destí, instal·lació-retorn, temporal-permanent, els individus circulen entre les fronteres, construeixen la seva identitat en diversos espais nacionals, establint relacions, circulant i movent-se per ells (Morokvasic, 2005).

De la visibilitat de les immigrants femenines ara anem a passar a entendre els moviments migratoris com un moviment transnacional perquè aquesta òptica el que fa és fer visible la migració femenina com a caps de la llar. Dins aquest marc la immigració es
En paraules de Laura Oso Casas:

Así desde este punto de vista se visinuliza que las migraciones se constituyen, en muchas ocasiones, en estrategias de hogares transnacionales, de manera que las mujeres inmigrantes se ven abocadas, en muchos casos, a asumir la responsabilidad económica de sus familias (hijos, maridos, y otros familiares) que permanecen en el país de origen. De analizar simplemente las causas de la migración en el lugar de origen y la inserción posterior de los inmigrantes en el país de acogida, pasamos a estudiar las dinámicas transnacionales, adquiriendo los hogares un

protagonismo privilegiado, en tanto unidades de análisis, para el estudio del transnacionalismo (oso Laura 2007: 6).¹⁰

Les dinàmiques transnacionals han canviat radicalment les dinàmiques de producció i reproducció, especialment les treballadores de la llar ja que elles (dones del sud) deixen els seus fills en els seus països a càrrec d'altres dones per cuidar de fills de dones del nord. D'aquesta manera les dones immigrants mostren una considerable capacitat d'agència, ja que contribueixen al desenvolupament econòmic dels seus països de destí mitjançant les seves remences i la seva major experiència quan tornen en els seus països d'origen. La majoria de vegades, les dones immigrants ajuden a altres membres de la família. En els països de destí, les dones immigrants treballen per millorar les seves pròpies condicions de vida i la de les seves famílies i amb freqüència pressionen per què els canvien les relacions de vida del seus familiars.¹¹

Globalització i reproducció

Ésta es la razón por la que la globalización en cualquiera de sus formas capitalistas-ajuste estructural, liberalización del comercio, guerras de baja intensidad – es en esencia una guerra contra las mujeres; una guerra contra especialmente devastadora para las mujeres del “Tercer Mundo”, pero que socava la forma de vida y la autonomía de todas las mujeres proletarias del mundo, incluyendo las que viven en países capitalistas (Federici, Silvia 2013: 145).

La globalització es un atac directe segons veiem en aquesta cita de Federici; són molts els estudis que des del feminisme han fet repensar el fet de que les dones del Nord utilitzin a treballadores del Sud per substituir-les en el treball de la reproducció social. Seguint a Federici el fenomen de la globalització és catastròfic per les dones i no pel fet de que estigui controlat per homes, que no són conscients de les necessitats de les dones sinó més aviat pels objectius que s'ha marcat la globalització. L'objectiu principal de la globalització és proporcionar al capital el control total sobre el treball i els recursos naturals i per això deu expropiar als treballadors de qualsevol medi de subsidència que els permeti resistir a un augment de l'explotació. Aquesta expropiació no és possible sense que es produeixi un atac sistemàtic sobre les condicions materials de la reproducció social i contra els principals subjectes d'aquest treball, que en major part les dones (

¹⁰ Oso, Laura (2007). “Migración, género y hogares transnacionales”. Ponencia presentada en el V Congreso sobre la Migración en España. Migraciones y Desarrollo Humano. Valencia.

¹¹ Informe de la ONU. The World Survey on the Role of Women in Development, presented to the Second Committee of the General Assembly at its fifty-ninth Session (A/59/287).

Federici 2013). No totes les autores ho analitzen d'aquesta manera tan radical com Federici no obstant, la globalització esta lluny de ser anomenat un fenomen que millori la condició de la dona.

Les perspectives feministes de la globalització cerquen proporcionar marcs teòrics i pràctics per entendre les injustícies de gènere associades amb la globalització. No obstant, en lloc de desenvolupar teories ideals i universals de la justícia global que recullin tot, moltes analistes feministes tendeixen a adoptar les perspectives teòriques no ideals, d'aquí que moltes prefereixin parlar de feminisme transnacional en comptes de global. En un principi era vital per les feministes tractar temes que suposadament afecten a les dones de tot el món com és la violència domèstica, la discriminació en el lloc de treball i les violacions de drets humans contra les dones. Si bé aquestes anàlisis de gènere d'aquestes temes tan importants i que segueixen afectant a dones d'arreu del món, ara mateix feministes com Federici o sassen consideren que aquests enfocaments són massa estrets, tant en termes dels temes específics que tracten com la metodologia. Sostenen que inclús que els problemes globals aparentment neutrals al gènere tenen molt sovint una dimensió de gènere que inclou la guerra, el govern global, la migració, la deute dels països del sud i el canvi climàtic. Hem d'afegir també que abordar els "problemes de la dona" globals específics com fenòmens independents, els primers anàlisis feministes no van tenir en compte les injustícies de gènere sistemàtiques i estructurals directament lligats amb el neoliberalisme. És una ilusió i un tant paradoxal pensar que la globalització millora la condició de les dones; ja que moltes vegades és una manera de guanyar autonomia familiar i inclús la pròpia supervivència. En paraules de Federici:

La creación de las «cadenas de montaje globales», con talleres en los que se trabaja en condiciones de semiesclavitud (sweatshops)⁷ a lo largo y ancho del planeta y que se alimentan del trabajo de mujeres jóvenes, también forma parte de la guerra contra las mujeres y la reproducción social. Es cierto que la posibilidad de trabajar en la industria del mercado global puede representar una oportunidad de adquirir mayor autonomía para algunas mujeres.⁸ Pero incluso aunque esto fuese verdad, es una autonomía que las mujeres pagan con su salud y con la imposibilidad de tener una familia debido a las largas jornadas de trabajo y a las terribles condiciones laborales en las zonas de libre comercio. Es una ilusión suponer que el trabajo en estas áreas Industriales pueda ser una buena solución temporal para las mujeres en edad de casarse. Muchas de ellas terminan malgastando sus vidas encerradas en estas fábricas-presidio, e incluso aquellas que las abandonan arrastran secuelas físicas (Federici 2013: 146-147).

Altres enfocaments que no van directament en contra de la globalització sostenen que hi ha un sèrie de “compromisos” compartits amb els valors feministes com és la subordinació de les dones. Algunes teòriques com Jaggar o Benhabib recorren a interpretacions feministes dels principis ideals morals i polítics, com és la igualtat, la democràcia i els drets humans, per desenvolupar crítiques a les polítiques neoliberals. Jaggar assenayala a les normes liberals per argumentar que moltes obligacions a la deute del Sud no són “moralment” vinculants ja que els ciutadans no estaven ben informats i directament no es tenien en compte les seves opinions polítiques i de decisió democràtica (Jaggar 2002: 433). Per altre banda, la apel·lació als drets humans és un dels fets que moltes vegades sembla que doni un estatus més o menys acceptable a la globalització; els Drets humans han de combatre desigualtats que la pròpia globalització genera com ha hem dit la feminització de la pobresa, violència domèstica, privació de drets fonamentals i no accés a les necessitats més bàsiques. Sabem que la globalització ja és imparable, estem immersos en ella, que ha de fer el col·lectiu feminista? Quines solucions i metodologies d'estudi hauria de tenir per abordar aquesta qüestió tan important i present a les nostres vides?

Com un principi organitzador clau de la societat, el gènere és fonamental per qualsevol discussió sobre les causes i conseqüències de la migració internacional, inclús el procés de presa de decisions involucrat i als mecanismes que condueixen a la migració. Els marcs analítics com s'ha fet al llarg de la història han de deixar de banda la participació de les dones en la migració internacional i s'assumia que les causes de la migració internacional eren molt semblants a la dels homes, evitant així una investigació de com la migració i els seus resultats es diferencial per sexe. La introducció de la interseccionalitat per entendre les múltiples dinàmiques del fenomen de la migració i aquesta amb la globalització és vital; els anàlisis de feministes de la Tercera Onada amb les reivindicacions dels drets del treball domèstic entre altres coses i l'anàlisi de les feministes post colonials són apropen més cap a la comprensió.

Acabaré aquest apartat amb un fragment de Silvia Federici que resumeix molt bé quin és el paper del feminisme internacional en aquest món global:

¿Cuáles son las implicaciones que conlleva esta situación para los movimientos feministas internacionales? La primera respuesta que debemos dar es que las feministas no solo deben apoyar e impulsar la cancelación de la «deuda del Tercer Mundo» sino también involucrarse en las campañas de reparación, con el objetivo de que devuelvan a las comunidades devastadas por los

ajustes estructurales los recursos que les han arrebatado. A largo plazo las feministas debemos darnos cuenta de que no podemos esperar ninguna mejora en nuestras vidas por parte del capitalismo. Por lo que hemos podido ver, tan pronto como los movimientos anticoloniales, de derechos humanos y feministas obligaron al sistema a hacer concesiones, este reaccionó con la respuesta equivalente a la de un ataque nuclear.

Si la destrucción de nuestros medios de subsistencia es indispensable para la supervivencia de las relaciones capitalistas, este debe convertirse en nuestro campo de batalla. Debemos unirnos a las luchas que sostienen las mujeres del Sur que han demostrado que las mujeres pueden sacudir incluso los regímenes más opresivos (Federici 2013: 149).

Conclusions

Hem pogut observar que les dones no només participen de manera creixent en la migració, sinó que també formen part del grup dels exclosos en el context de la globalització per les quals la immigració a les economies centrals constitueix moltes vegades en la única manera de sobreviure. Al llarg des segle XX i ara en el segle XXI, alguns països han passat de ser receptors a ser els emissors de la població, és el cas de països de sud Amèrica. Així mateix les causes de l'expulsió de les poblacions han canviat, això ens ha de portar a destacar la importància de plantejar la incorporació de les dimensions històrica i especialment el de incloure el concepte de interseccionalitat per tal d'estudiar i analitzar el fenomen processual de la immigració. A més, és necessari ressaltar la multicausalitat del fenomen , assenyalar els factors demogràfics, econòmics, polítics i socio-culturals tant en els països d'expulsió com en els d'atracció i situar-los després en el seu context. La globalització marca de manera notable en com s'aborden aquestes qüestions no obstant, s'ha d'entendre la concreció en allò que és local situar-lo en cada país i regió.

L'altre element clau per entendre les migracions humanes i en aquest cas la femenina és incorporar a les explicacions i al anàlisi el paper i el ro que assumeixen els subjectes. No sempre, de fet mai són els mateixos els interessos dels governs i els empresaris ni amb els que contracten la mà d'obra dels immigrants: D'aquí que sigui d'una importància vital realitzar un anàlisi des de la mirada dels diferents subjectes per buscar alternatives de vida i feina en altres llocs. La migració és un procés complex, històric, amb múltiples causes i extremadament dinàmic en la que la seva comprensió requereix un apropament cada vegada més integrador a on els efectes de la globalització

siguin dilucidats en els contextos locals. És un fenomen en la que la seva magnitud creix permanentment i involucra a molts països del món. Els seus efectes per tant tnen grans impactes en diferents esferes de lo social. Tots aquests aspectes es poden englobar dins la paraula general de migració, en el casa de la migració femenina alguns aspectes encara s'accentuen més. No només es parla del fet de la migració en general sinó també del gènere i el que suposa donar-li gènere.

La complexitat del fenomen només es pot estudiar si es tenen en compte tots els interessos tot i que siguin diferents, no és pot abordar a través d'un universalisme ni essencialisme. En el món globalitzat, transnacional i intercultural del present, per articular els anàlisis conceptuals i les representacions teòriques amb l'estudi empíric de les migracions femenines és indispensable reconèixer prèviament que els contextos i els escenaris locals i mundials han canviat considerablement. Aquestes conceptualitzacions contribueixen a repensar el món de la migració femenina i transformar les formes d'aproximar-se a les dinàmiques emergents. La major part de la bibliografia en la que m'he basat es relaciona amb el que Nash anomena "imaginari de gènere" i defineix com una organització social de la diferència sexual i de la reproducció biològica (Nash 2001: 23) ha jerarquitzat aquesta diferència i s'ha conformat com un dels eixos de la desigualtat juntament amb la classe social, el grup ètnic, la condició d'estranger i diverses construccions racials. Aquest "imaginari" s'ha traduït de manera directa en la segmentació vertical i horitzontal del mercat de treball que genera expectatives professionals i econòmiques diferenciades en funció del sexe. També encaixa la situació amb el que Bourdieu (2000) anomena "la dominació masculina" com una forma de "violència simbòlica" que es manifesta no només en l'àmbit del que és simbòlic de la societat sinó també en l'àmbit normatiu i en el de les accions de la vida quotidiana. Aquesta "dominació masculina" no s'allunya per res de les experiències de les dones immigrants sinó més bé entra de ple en els àmbits vitals de la vida productiva a la vida reproductiva.

Ara exposaré diversos exemples per mostrar que la "dominació masculina" travessa tots els àmbits vitals de la dona immigrant. Primer de tot, destacar que les dones immigrants veuen restringides les seves possibilitats d'optar a llocs de feina més enllà del sector de de treball de la llar i la cura, especialment les que es troben en situació administrativa irregular. Les dificultats per homologar els títols acadèmics del seus països

d'origen són un dels factors que redueixen l'àmbit laboral de les dones immigrants del sector de la llar i de cures (les dificultats de la homologació és també per els immigrants masculins). En matèria de sanitat, el desconeixement de la normativa i els prejudicis del personal administratiu en els serveis de la salut obstaculitza el lliure accés al dret de la salut de les dones immigrants. El tema de violència de gènere vulnera encara més la situació d'aquestes dones, les quals troben majors dificultats per denunciar els casos de violència ja que en moltes ocasions la seva situació administrativa depèn dels maltractadors per haver estat reagrupats per ells. A més la por a la pèrdua de papers i a la falta de xarxa social implica temor a la denúncia. Per altre banda l'imaginari racista i masclista hi és també molt present amb estereotips i prejudicis específics segons la procedència ètnia i raça que es tradueix en situacions de violència menor o major intensitat.

Tota la literatura de la migració femenina s'ha anat constituint mitjançant conceptes repartits en dos dimensions que s'interconnecten i relacionen; estem parlant d'aspectes i dimensions macro de la societat amb aspectes i dimensions micro basats en les relacions socials i en les experiències de la vida de les dones immigrants. Són analitzats com les cares d'una mateixa moneda; entre els conceptes que es poden incloure en la dimensió macro i fan referència a aspectes estructurals de la societat destaca la feminització de les migracions, una de les característiques predominants de finals del segle XX i principis del segle XXI. Es relaciona per una banda amb la feminització de la pobresa com a conseqüència de la creixent depauperació de poblacions anomenant-se feminització de la pobresa i per altre banda l'augment de la capacitat d'acció de les dones que "prenen la iniciativa" per anar-se'n fora del seu país. D'aquesta manera no només depenen de manera creixent de les dones, sinó també els governs i tot tipus d'empreses en lo que s'ha acabat anomenant la feminització de la supervivència.

Moltes autores com Sassen, Oso, Hochschild, Ferguson, Nagel ressalten el concepte de treball transnacional, en el que les dones són la mà d'obra "captiva" transnacional amb àrees laborals específiques, propiciades tant per l'experiència laboral que les dones han adquirit en el seu país d'origen com per la regulació dels fluxos migratoris en els països de destí. Els dos processos beneficien al empresari, que compta amb aquesta mà d'obra especialitzada en els períodes d'activitat productiva. Molt lligada a aquesta situació de captivitat laboral destaca la condició molt poc de les dones en les

polítiques anti migratòries que limiten la seva circulació entre els països el que significa la nova expressió de les captiveris femenins en els horitzons de la vida transnacional.

Per anar acabant diré que un dels conceptes que defineix millor les dones immigrants de diferents països és la triple discriminació que sofreixen per el conjunt de la imaginació de gènere i la condició de estrangeria en les societats patriarcals i d'economies neoliberals: com a dones, com a treballadores i com a immigrants. Per les dones immigrants, la subordinació en termes de gènere coincideix amb la opressió en termes de classe i ètnia , per prejudicis i estereotips racistes. D'aquesta manera, què aporta el feminisme transnacional feminista i interseccional en l'estudi de les migracions, i especialment la migració femenina? Doncs que precisament els conceptes que s'utilitzen en l'anàlisi Interseccional han de ser i són producte de les reflexions i experiències en la investigació, no són punts d'arribada en "comú" de universals o essencials sinó es tracte de encreuaments i interseccions.

Bibliografia

- Abillos Almendra, Javier (2015). La importancia de la interseccionalidad para la investigación feminista. *Oxímoron Revista Internacional de Éticas y Política*. N.7, 119-137.
- Anzaldúa, Gloria, 1999, *Borderlands/La Frontera*, San Francisco: Aunt Lute Press.
- Behabib, Seyla (2004), *The right of others. Aliens, Residents, and citizens*. Cambridge University Press.
- Benhabib, Seyla (2004) *The right of others*. Conference on "Migrants, nations and citizenship" CRASSH, July 5-7 2004.
- Brown, Rita Mae, 1974, "The Last Straw", in Bunch and Myron 1974, pp. 13–23.
- Butler, Judith; Fraser Nancy, (2016), *¿Reconocimiento o redistribución? Un debate entre el marxismo y el feminismo*. Madrid. Traficantes de sueños.
- Crenshaw, Kimberlé (1989). *Demarginalizing the Intersection between Race and Sex: A Black Feminist Critique of Anti-Discrimination Doctrine, Feminist Theory and Anti-Racist Politics*". University of Chicago Legal Forum: 139–67.
- Davis, Angela Y. (1983). *Women, Race, and Class*, New York: Vintage Press.

- De Lucas, Javier (2014). Los movimientos de derechos por los sin derecho: la solidaridad con los inmigrantes y refugiados. *Revista Andaluza de antropología*, N.7, P 78-98.
- Ehrenreich, B; Hochschild, A.R (eds.). (2002): *Global Women: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*, New York: Henry Holt and Company.
- Escrivá, A, (2004): *Migración y Desarrollo. Estudios sobre remesas y otras prácticas transnacionales*, Córdoba: Consejo Superior de Investigaciones Científicas e Instituto de Estudios Sociales de Andalucía
- Escrivá, A. (2000): “Empleadas de por Vida. Peruanas en el Servicio doméstico de Barcelona”, *Papers*, 60, pp.327-342.
- Federici, Silvia (2013), *Revolución en el Punto Cero: Trabajo doméstico, reproducción y luchas feministas*. Traficantes de Sueños.
- Ferguson, Ann (1979). *Women as a New Revolutionary Class in the US*, in Walker (ed.) 1979, pp. 279–309.
- Ferguson, Ann, Hennesy, Rosemary and Nage, Mechthild, “*Feminist Perspectives on Class and Work*”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition).
- Hernández Artigas, Aníbal (2017). Opresión e interseccionalidad. *Thémata, Revista Internacional de Éticas aplicadas*. N.26, 273-284.
- Hondangneu-Sotelo, P .(2003): *Gender and U.S. Immigration: Contemporary Trend*. Berkeley and Los Ángeles: University California Press.
- Jónasdóttir, Anna(1994) *Why Women Are Oppressed*, Philadelphia: Temple University.
- Méndez, Lourdes (2008), *Antropología Feminista*. Editorial Síntesis, Madrid.
- Molero Hernández, Paz (2016) . La aparente actualidad en el debate sobre los inmigrantes y refugiados. *Análisis*, V 48, N89, P 269-289.
- Morokvasic, M. (1983): *Women in migration: beyond the reductionist Outlook*, in A. Phizacklea (ed.): *one way ticket. Migration and female labour*, London/Boston: Routledge and Kegan Paul.
- *Morokvasic, M. (1984): “Migrant women in Europe: a comparative perspective” in women on the Move, París: UNESCO.*

- *Mujeres Migrantes como sujetos políticos en el País Valencià: creando estrategias frente a la violencias*. Alianza por la solidaridad.
- Ruiz-Giménez, Itziar (2017). El naufragio de Europa: Reflexiones feministas en torno a la crisis de las políticas migratorias y de asilo. *Revista Europea de Derechos Fundamentales*. N.29, P143-164.
- Salazar Parreñas, Rhacel (2001). *Servants of Globalitzacion: Women, Migration and Domestic Work*. Stanford. Stanford University Press.
- Smith ,Dorothy (1989). *The everyday World as problematic: A feminist sociology*. Northester University Press. Boston.
- Young Marion, Iris (2013). Responsabilidad Social y Solidaridad. *Enrahonar. Quaderns de Filosofia*. N.51, 111-134.